

УДК 347.764(440)

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2024.1.4>

ІНСТИТУТ СТРАХУВАННЯ В СИСТЕМІ СПОСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Соботник Ростислав Володимирович,

кандидат юридичних наук,
докторант

Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України

У статті на основі аналізу наукових поглядів та норм чинного законодавства України визначено поняття, особливості та місце страхування в системі способів забезпечення виконання договірних зобов'язань. Здійснено правову характеристику основних функцій страхування, що дають змогу розглядати його як ефективний спосіб забезпечення виконання договірних зобов'язань, яким можуть скористатися учасники договірних відносин для захисту своїх інтересів, а також сформульовано наукові висновки й пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання інституту страхування як забезпечувального правовідношення.

Установлено, що виконання договірних зобов'язань супроводжується існуванням допоміжних (додаткових) зобов'язань, які мають на меті стимулювання боржника до точного й неухильного виконання зобов'язання, а також запобігання або зменшення негативних наслідків, що можуть настати в разі його порушення. До того ж у ЦК України відображено підхід, за яким виконання зобов'язання може забезпечуватися не тільки тими способами, які прямо передбачені в ЦК України, а й тими, що встановлені в спеціальних нормативно-правових актах або ж визначені сторонами в самому договорі.

Обґрунтовано, що види забезпечення виконання зобов'язання набувають характеру способів захисту виключно з моменту порушення прав сторони за договором. До настання таких обставин види забезпечення виконання зобов'язання є способами самоохорони прав за договором, адже зазначаються в договорі насамперед задля недопущення порушення його умов, стимулювання сторони до належної поведінки.

Під договором страхування, який укладається з метою забезпечення виконання зобов'язань, запропоновано розуміти письмову домовленість між страховиком і страхувальником, за якою страховик бере на себе зобов'язання в разі настання страхового випадку (невиконання або неналежного виконання основного зобов'язання) відшкодувати кредиторі страхувальника (за основним зобов'язанням) в межах ліміту відповідальності збитки, ненавмисно завдані страхувальником, а страхувальник зобов'язується своєчасно вносити страхові платежі та виконувати інші умови договору.

Акцентовано увагу на акцесорному (додатковому) характері страхового забезпечувального правовідношення та основних ознаках акцесорності. Обґрунтовано, що на відміну від інших способів забезпечення виконання зобов'язань обов'язки страховика щодо виплати страхової суми виникають при настанні заздалегідь передбачених у договорі страхування подій (страхових випадків), а не при будь-яких порушеннях зобов'язання з боку боржника.

Установлено, що укладення договору страхування з метою забезпечення виконання договірних зобов'язань стимулює боржника до належної поведінки, а кредиторів надає впевненість у тому, що в разі невиконання або неналежного виконання свого обов'язку боржником він отримає задоволення свого інтересу за рахунок заздалегідь передбаченого забезпечення.

Ключові слова: страхування, договір страхування, забезпечення виконання договірних зобов'язань, способи забезпечення, страховик, страхувальник, кредитор, боржник.

Sobotnyk Rostyslav. Institute of insurance in the system of ways for ensuring the fulfillment of contractual obligations

In the scientific article the concept, features and place of insurance in the system of ways of ensuring the fulfillment of contractual obligations are defined based on the analysis of scientific

views and norms of the current legislation of Ukraine which relate to the enforcement of obligations. The legal characteristic of the main functions of insurance has been carried out, allowing it to be considered as an effective way of ensuring the fulfillment of contractual obligations, which can be used by participants in contractual relations to protect their interests, and scientific conclusions and proposals for improving the legal regulation of the institution of insurance as a security legal relationship have been formulated.

It has been established that the fulfillment of contractual obligations is accompanied by the existence of auxiliary (additional) obligations aimed at stimulating the debtor to accurately and strictly fulfill the obligation, as well as preventing or reducing the negative consequences that may occur in the event of its violation. At the same time, the Civil Code of Ukraine reflects an approach according to which fulfillment of an obligation can be ensured not only by those methods that are directly provided for in the Civil Code of Ukraine, but also by those established in special regulatory legal acts or determined by the parties in the contract itself.

It is substantiated that the types of security for the fulfillment of an obligation acquire the character of methods of protection only from the moment of violation of the creditor's rights under the contract. Before the occurrence of such circumstances, types of security for the fulfillment of an obligation are methods of self-protection of rights under the contract, because they are indicated in the contract, first of all, to prevent violation of its terms and stimulate the debtor to behave appropriately.

The insurance contract, which is concluded for the purpose of ensuring the fulfillment of obligations, is proposed to be understood as a written agreement between the insurer and the insured, according to which the insurer undertakes an obligation in the event of an insured event (non-fulfillment or improper fulfillment of the main obligation) to compensate the insurer's creditor (for the main obligation) in within the liability limit, damage unintentionally caused by the insured, and the insured undertakes to make timely insurance payments and comply with other terms of the contract.

The attention is focused on the accessory (additional) nature of the insurance security legal relationship and the main features of accessory. It is substantiated that, unlike other methods of ensuring the fulfillment of obligations, the insurer's obligations to pay the insured amount arise upon the occurrence of events (insured events) previously provided for in the insurance contract, and not upon any violation of the obligation on the part of the debtor.

It has been established that the conclusion of an insurance contract in order to ensure the fulfillment of contractual obligations stimulates the debtor to proper behavior, and gives the creditor confidence that in the event of non-fulfillment or improper fulfillment of his obligations by the debtor, he will receive satisfaction of his interest at the expense of the previously provided security.

Key words: *insurance, insurance contract, ensuring the fulfillment of contractual obligations, methods of securing, insurer, insured, creditor, debtor.*

Кожна зі сторін у межах договірних відносин зацікавлена в належному виконанні зобов'язань своїм контрагентом, що стимулює зміцнення майнового становища учасників цих відносин, формування в них упевненості в реалізації поставлених завдань, що в результаті призводить до покращення та стабільності цивільних відносин. На думку вчених, основою виникнення всіх зобов'язань є віра сторін у перспективу виконання контрагентом тих дій, які необхідні для задоволення потреб зацікавленої сторони. Сторони договору, дотримуючись принципу добросовісності, мають урахувувати інтереси одне одного, піклуватися не тільки про персональну вигоду, а й про те, щоб інша сторона отримала те, на що

вона розраховувала, укладаючи договір [1, с. 12]. Добросовісність вимагає від учасників цивільних правовідносин ставитися з повагою до прав та інтересів інших суб'єктів, бути обачним щодо недопущення завдання майнової чи особистої шкоди іншим суб'єктам [2, с. 8].

Однак реалії цивільного обігу, а також судова практика свідчать про те, що сторони в договорі не завжди виконують свої обов'язки належним чином. Сторона, яка вступає в договірні відносини, може бути не впевнена в контрагенті, а тому в неї виникає зацікавленість у створенні таких умов, щоб навіть у разі невиконання чи неналежного виконання контрагентом взятих на себе зобов'язань власна майнова сфера не зазнала збитків чи втрат.

Сучасні тенденції розвитку законодавства щодо способів забезпечення виконання зобов'язань передбачають значне розширення кола таких правових засобів, якими може скористатися сторона з метою встановлення додаткових гарантій, спрямованих на забезпечення виконання зобов'язання. Свобода договору як принцип цивільного права дозволяє сторонам договору не тільки вибрати, який договір укласти та на яких умовах, а й самостійно передбачити види забезпечення виконання зобов'язання, що разом становлять надійний захист особи, чиї права та інтереси можуть бути порушені в договірних відносинах [3, с. 133]. Власне одним із таких ефективних механізмів поновлення порушених майнових інтересів осіб у випадках непередбачуваних втрат за договором є інститут страхування.

Проблематика зобов'язань, їх виконання та способи їх забезпечення досі є предметом жвавих дискусій серед учених-цивілістів. Проблемою забезпечення виконання договірних зобов'язань займалися такі вчені, як Т. В. Боднар, А. Б. Гриняк, А. С. Жила, О. С. Кізлова, О. О. Кот, В. І. Кудрявцев, Н. С. Кузнецова, С. Ю. Наріжний, А. О. Покровська, І. О. Проценко, І. Й. Пучковська, В. М. Слома, Д. В. Соколянський та інші. Дослідженню страхових правовідносин присвячені праці Є. М. Білоусова, В. В. Луця, Н. В. Міловської, Н. Б. Пацурії, Я. О. Чапічадзе, М. Я. Шимінової, В. П. Янішена та інших. Однак на сьогоднішній день у науці цивільного права питання місця інституту страхування в системі способів забезпечення виконання договірних зобов'язань досліджено недостатньо. Усе це зумовлює необхідність поглибленого аналізу цивільно-правових норм, що регулюють правовідносини страхування як виду забезпечення виконання договірних зобов'язань у цивільному праві.

Метою статті є визначення поняття та значення страхування, його місця в системі способів забезпечення виконання договірних зобов'язань.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про страхування» [4], *страхування* – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхо-

вих випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів. Основними функціями страхування в цивільному обороті є: розподіл ризиків (несприятливих наслідків певних подій); захист інтересів; формування спеціалізованого фонду; наявність спеціалізованого підприємства, яке здійснює розподіл ризиків або захист інтересів [5, с. 6–7]. Тобто необхідність формування і функціонування в суспільстві системи страхових правовідносин зумовлюється насамперед наявністю ризику як можливості настання випадкових і непередбачуваних подій.

Відносини, що виникають між особами, зацікавленими в страхуванні свого життя, майна, відповідальності та інших майнових інтересів, що не суперечать чинному законодавству України (страхувальниками), з одного боку, та особами, які здійснюють страхування (страховиками), з іншого, опосередковуються договором страхування. Серед значної кількості зобов'язальних правовідносин договір страхування посідає важливе місце в системі договорів про надання послуг, що зумовлено тенденціями розвитку ринку страхових послуг.

Як і будь-який інший цивільно-правовий договір, договір страхування можна розглядати як: а) правову форму, на підставі якої здійснюється надання страхової послуги; б) спосіб конкретизації дій, які повинні вчинити сторони; в) узгоджене волевиявлення сторін, націлене на отримання відповідного результату; г) засіб взаємного контролю поведінки сторін (належне виконання зобов'язань, встановлення відповідальності), який сприяє досягненню очікуваних результатів.

Відповідно до ч. 1 ст. 979 ЦК України [6] за договором страхування одна сторона (страховик) зобов'язується в разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати платежі та виконувати інші умови договору.

У ч. 1 ст. 354 ГК передбачено аналогічне визначення договору страхування. Своєю чергою, Закон України «Про страхування» під договором страхування розуміє письмову угоду між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання в разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній у договорі страхування страхувальником, на користь якої укладено договір (подати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору (ст. 16).

Договірне зобов'язання зі страхування, як зазначає Н. В. Міловська, може бути самостійним цивільним правовідношенням або доповнювати інше. Відносини зі страхування можуть виступати як додаткове, допоміжне зобов'язання при страхуванні предмета застави (ст. 581 ЦК України, ст. 10 Закону України «Про заставу»), страхуванні товару за договором купівлі-продажу (ст. 696 ЦК України), страхуванні ризику невиконання платником ренти своїх обов'язків за договором ренти (ч. 3 ст. 735 ЦК України), страхуванні предмета договору найму (оренди) (ст. 771 ЦК України), страхуванні вантажів, пасажирів і багажу (ст. 802 ЦК), страхуванні об'єкта будівництва (ст. 881 ЦК України) тощо. Страхування є однією з істотних умов договору будівельного підряду (ч. 5 ст. 318 ГК України), договору оренди державного та комунального майна (ст. 10 Закону України «Про оренду державного та комунального майна»), концесійного договору (ст. 10 Закону України «Про концесії») тощо [7, с. 307].

Установлення особливостей інституту страхування в забезпеченні виконання договірних зобов'язань потребує насамперед розгляду питання щодо сутності забезпечувального правовідношення та систематизації його основних способів. У цьому контексті слід зазначити, що в законодавстві відсутнє визначення поняття «забезпечення виконання зобов'язання», що, на думку І. Й. Пучковської, породжує в науці цивільного права різні погляди щодо природи відповідних мір [8, с. 40]. Т. В. Боднар під забезпечувальним зобов'язанням пропонує розуміти правовідношення,

що виникло на підставі правової норми (договору чи закону) внаслідок порушення основного забезпечувального зобов'язання його стороною, виконання якого (залежно від виду забезпечення) спрямоване на стимулювання боржника до належного виконання обов'язків та/або на захист інтересів кредитора [9, с. 187]. До того ж автор указує, що вживання терміна «забезпечення виконання договорів» означає не що інше як забезпечення виконання саме договірних зобов'язань, позаяк важко уявити недоговірні зобов'язання, виконання яких могло б забезпечуватися тими забезпечувальними заходами, що встановлені цивільним законодавством [9, с. 184].

Як зазначає І. Й. Пучковська, забезпечувальна функція, виконання якої традиційно приписується видам забезпечення, є лише одним із двох складників охоронної функції, що виконується забезпеченнями поряд із захисною функцією. Вони стимулюють боржника до належного виконання зобов'язання самим фактом свого існування, реалізуючись виключно в разі порушення зобов'язання з метою захисту прав кредитора, як це властиво охоронним мірам [10, с. 7]. Водночас у зарубіжній правовій доктрині під забезпеченням розуміється будь-яка юридична операція, що робить вірогіднішим виконання основного зобов'язання [11, с. 173; 12].

У цьому контексті важливо зазначити, що в § 5.14 Концепції оновлення Цивільного кодексу України [13] пропонується закріпити на законодавчому рівні поняття забезпечення зобов'язання як додаткового права кредитора для захисту його майнового інтересу в разі прострочення (неналежності) боржника, яке стимулює боржника до належної поведінки. Забезпечувальне право полягає в покладенні додаткових обтяжень на боржника на випадок невиконання або неналежного виконання, резервування майна боржника, за рахунок якого може бути досягнуто виконання, притягнення до виконання поряд із боржником третіх осіб і застосовується до відкритого переліку видів забезпечень зобов'язань, які виникають на підставі закону або правочину. Водночас указуючи на те, що глава 49 ЦК України має назву «Забезпечення виконання зобов'язання»,

пропонується назвати цю главу «Забезпечення зобов'язання», оскільки термін «забезпечення виконання зобов'язання» є умовним, окремі заходи, які названі законом як такі, не стосуються виконання основного зобов'язання, а призначені для захисту майнового інтересу кредитора в разі прострочення (неналежності) боржника (ідеться про поруку та гарантію).

Систематизація способів забезпечення виконання договірних зобов'язань дає змогу учасникам договірних відносин вибирати оптимальний варіант забезпечувальної діяльності з урахуванням ефективності тих чи тих способів забезпечення, можливості мінімізації витрат і максимального відшкодування збитків.

Під способами забезпечення виконання зобов'язань розуміється сукупність спеціальних правових засобів, передбачених як у законі, так і в договорі, та спрямованих на стимулювання й гарантування виконання основного зобов'язання боржником в інтересах кредитора, а також на захист останнім своїх майнових інтересів у разі невиконання або ж неналежного виконання боржником договірних зобов'язань. Основне завдання способів забезпечення виконання зобов'язань полягає, по-перше, у стимулюванні боржника до належного виконання зобов'язання через настання в іншому разі негативних наслідків, по-друге, у гарантуванні належного виконання взятих перед кредитором зобов'язань, що є додатковим стимулом до вступу останнього в зобов'язання [14, с. 102].

Окремим видам забезпечення виконання зобов'язань присвячена глава 49 ЦК України. Як випливає з положень ст. 546 ЦК України, виконання зобов'язань може бути забезпечено неустойкою, заставою, притриманням, порукою, гарантією, завдатком та іншими способами, передбаченими законом або договором. Тобто в ЦК України відображено підхід, за яким виконання зобов'язання може забезпечуватися не тільки тими способами, які прямо передбачені в ЦК України, а й тими, що встановлені в спеціальних нормативно-правових актах або ж визначені сторонами в самому договорі.

На думку Д. В. Соколянського, усі способи забезпечення виконання зобов'язань можна класифікувати на три групи. До

першої належать способи забезпечення виконання зобов'язань, що передбачені главою 49 ЦК України, а саме: неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава, притримання, до другої – способи забезпечення виконання зобов'язань, що передбачені іншими нормами цивільного законодавства України, а до третьої – інші способи виконання зобов'язань, які передбачені договором [15, с. 475–480].

Види забезпечення виконання зобов'язань мають складну правову природу, яка дає змогу подивитися на них і як на способи захисту [3, с. 132]. Під видами забезпечення виконання зобов'язання І. Й. Пучковська розуміє встановлені договором або законом на випадок можливого порушення боржником забезпеченого договору способи захисту, які дають змогу кредитору: 1) отримати виконання за порушенням боржником грошовим зобов'язанням (суму боргу, проценти) та, як правило, 2) притягнути порушника до цивільно-правової відповідальності за рахунок забезпечувального джерела – спеціально призначеного для цього майна або обов'язку третьої особи виконати грошове зобов'язання [10, с. 39–40]. Розуміння видів забезпечення виконання зобов'язання як способів захисту трапляється і в договірному праві США. Так, науковцями вказується, що вони призначені для включення у договір (контракт) як додаткових стимулів, щоб насамперед запобігти порушенню прав; бути застосованими при порушенні; і те, що кількість таких способів захисту досить численна [12, с. 10].

Однак види забезпечення виконання зобов'язання набувають характеру способів захисту виключно з моменту порушення прав сторони за договором. До настання таких обставин види забезпечення виконання зобов'язання є способами самоохорони прав за договором, адже зазначаються в договорі насамперед задля недопущення порушення його умов, стимулювання сторони до належної поведінки.

Дослідники підкреслюють стимулювальну спрямованість способів забезпечення виконання зобов'язання (стимулюють боржника до належного виконання зобов'язання) [16, с. 106] та їх акцесор-

ний (додатковий) характер (поділяють долю забезпеченого ними зобов'язання) [17, с. 13]. До того ж основними ознаками акцесорності є те, що: 1) недійсність основного зобов'язання спричиняє недійсність акцесорного; 2) припинення основного зобов'язання спричиняє припинення акцесорного; 3) кредитором в основному і забезпечувальному зобов'язаннях завжди є одна і та ж особа; 4) зміну основного зобов'язання спричиняє припинення акцесорного; 5) отримання кредитором виконання за рахунок забезпечення припиняє відразу два зобов'язання – і забезпечувальне, і основне; 6) права кредитора в забезпечувальному зобов'язанні можуть бути реалізовані тільки при порушенні умов основного зобов'язання; 7) порядок захисту прав в акцесорних зобов'язаннях безпосередньо залежить від основного зобов'язання; 8) спільність цілей на досягнення яких спрямовані всі способи забезпечення виконання зобов'язань [18, с. 4].

Визначальною ознакою видів забезпечення виконання зобов'язання, яка надає змогу їх відмежувати насамперед від мір оперативного впливу і цивільно-правової відповідальності, є забезпечувальне джерело (або джерело виконання порушеного зобов'язання) – певне майно (застава та притримання) чи обов'язок третьої особи перед кредитором (порука та гарантія), завдяки чому кредитор отримує виконання за порушенням боржником зобов'язанням і відшкодування витрат, викликаних порушенням, у порядку захисту своїх прав. Водночас наявність забезпечувального джерела є критерієм і при визначенні «інших» видів забезпечення виконання зобов'язань, які згідно з ч. 2 ст. 546 ЦК України можуть встановлюватися законом чи на розсуд сторін [10, с. 7–8].

Відсутність закріплення в загальних положеннях про зобов'язання інституту страхування як способу забезпечення виконання зобов'язань у юридичній літературі пояснюється тим, що страхування, як правило, використовується як можливість уповноваженої особи отримати задоволення свого права вимоги, навіть тоді, коли зобов'язана особа не може виконати свого обов'язку. Крім цього, на відміну від застави і поруки, зокрема, які не можуть існувати поза межами кредитних право-

відносин, сфера застосування страхування як основної (самостійної) договірної конструкції є досить великою, наприклад, при наданні послуг зі страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів, медичного страхування, страхування будівельно-монтажних робіт від настання певних ризиків у процесі будівництва житла тощо.

Предметом договору страхування можуть бути майнові інтереси, що не суперечать закону і пов'язані з: 1) життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням, так зване особисте страхування; 2) володінням, користуванням і розпорядженням майна (майнове страхування); 3) відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі (страхування відповідальності). До того ж варто зауважити, що на відміну від інших способів забезпечення виконання зобов'язань забезпечення обов'язків страховика щодо виплати страхової суми виникають при настанні заздалегідь передбачених у договорі страхування подій, а не при будь-яких порушеннях зобов'язання з боку боржника. Так, за договором оренди в орендодавця з моменту передачі майна виникає ризик щодо втрати цього ж майна, а також ризику щодо втрати прибутку. Тобто, з одного боку, забезпечена сторона вже не несе відповідальності рівну відповідальності поручителя (страхова сума є фіксованою величиною і вказується в договорі), а з іншого – обов'язок по сплаті визначеної в забезпеченні договором суми не є незалежним від основного зобов'язання (що має місце при «класичній» гарантії). До того ж очевидним є те, що величина страхової суми пов'язана з величиною майнових втрат страхувальника [19, с. 122].

Страхування також набуло широкого застосування як спосіб забезпечення виконання зобов'язань у кредитному договорі, а точніше страхування відповідальності позичальника за непогашення кредиту [20, с. 30]. За договором страхування страховик зобов'язується в разі виникнення заборгованості перед кредитором погасити її замість позичальника, включно з процентами за договором у разі неможливості останнього виконати взяті

на себе фінансові зобов'язання за кредитним договором. Натомість позичальник зобов'язується сплачувати страховику страхові платежі та виконувати інші умови договору. Страхова сума виплачується кредитором з моменту настання страхового випадку, а страховий випадок, відповідно, настає з моменту прострочення виконання чергового платежу за кредитним договором [20, с. 31].

Отже, страхування є ефективним способом забезпечення виконання договірних зобов'язань, яким можуть скористатися учасники договірних відносин для захисту своїх інтересів. Однак з огляду на непередбаченість страхування як способу забезпечення виконання зобов'язань у чинному ЦК України, перелік яких є необмеженим і відкритим, інститут страхування доцільно зараховувати до нетрадиційних способів забезпечення виконання зобов'язань, що прямо не вказані як такі в законодавстві, але можливість їх застосування може бути передбачена в договорі.

Договір страхування, який укладається з метою забезпечення виконання зобов'язань, можна визначити як письмову домовленість між страховиком і страхувальником, за якою страховик бере на себе зобов'язання в разі настання страхового випадку (невиконання або неналежне виконання основного зобов'язання) відшкодувати кредитору страхувальника (за основним зобов'язанням) у межах ліміту відповідальності збитки, ненавмисно завдані страхувальником, а страхувальник зобов'язується своєчасно вносити страхові платежі та виконувати інші умови договору. Укладення договору страхування з метою забезпечення виконання зобов'язань стимулює боржника до належної поведінки, а кредиторів надає впевненість у тому, що в разі невиконання або неналежного виконання свого обов'язку боржником, він отримає задоволення свого інтересу за рахунок заздалегідь передбаченого забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Kotz H., Flessner A. *European Contract Law*. Oxford, 1997. Vol. 1: Formation, Validity and Content of Contracts; Contract and Third Parties / transl. by T. Weir. Oxford, 2007. P. 12.
2. Тобота Ю. А. Принцип справедливості, добросовісності і розумності у цивільному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. Наук : 12.00.03. Харків, 2011. 235 с.
3. Покровська А. О. Самозахист у договірних відносинах : дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Харків, 2023. 230 с.
4. Закон України «Про страхування» від 7 березня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 18. С. 78.
5. Keeton R.E., Wides A.I. *Insurance Law. A Guide to Fundamental Principles, Legal Doctrines and Commercial Practices*. Practitioner's Edition. St. Paul, 2008.
6. Цивільний кодекс України: прийнятий 16 січня 2003 року. Київ: Істина. 2003. 368 с.
7. Міловська Н. В. Договірні зобов'язання зі страхування у цивільному праві України: проблеми теорії та практики : монографія. Київ : НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2019. 488 с.
8. Пучковська І. Й. Про основне призначення видів забезпечення виконання зобов'язання. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 148. С. 36–44.
9. Боднар Т. В. Договірні зобов'язання в цивільному праві. Заг. Положення : навч. посіб. Київ : Юстиніан, 2007. 280 с.
10. Пучковська І. Й. Теоретичні проблеми забезпечення зобов'язань : монографія. Харків : Право, 2017. 472 с.
11. Lukasevych-Krutnyk, I.S., Milovska, N.V., Popova, N.R., Rybachok, V.À., Belikova, S.O. Analysis of legal regulation of contractual obligations in the civil law system. *Astra Salvensis*. 2022. Volume 1. Pp. 169–182.
12. Posner R.A. *Law and Legal Theory in the UK and USA "Lecture Three: Functional, Systemic Comparison of Legal Systems"*. Clarendon Law Lectures. Oxford, 2003.
13. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ : Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.

14. Міловська Н. В. Забезпечення належного виконання договірних зобов'язань зі страхування. *Приватне право і підприємництво*. Збірник наукових праць. Вип. 20, 2020 р. / Крупчан О. Д. та ін. Київ : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, 2020. С. 100–106.

15. Соколянський Д. В. Нові способи забезпечення виконання зобов'язань у цивільному законодавстві України. *Актуальні проблеми політики*. 2006. Вип. 28. С. 475–480.

16. Слома В. М. Розвиток інституту забезпечення виконання зобов'язань у цивільному законодавстві. *Університетські наукові записки*. 2006. № 1 (17). С. 103–107.

17. Проценко І. О. Види забезпечення належного виконання зобов'язань у цивільному праві України: єдність та диференціація : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007. 19 с.

18. Жила А. С. Страхування як спосіб забезпечення зобов'язань в цивільному законодавстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. Наук : 12.00.03. Одеса, 2009. 16 с.

19. Наріжний С. Ю. Страхування як спосіб забезпечення виконання зобов'язань у договорах про передання майна у тимчасове користування. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2013. Вип. 32. С. 116–123.

20. Кудрявцев В. Страхування як спосіб забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. С. 29–33.